

BİBLİYOGRAFYA :

Remmâl Hoca, *Târîh-i Şâhib Giray Hân* (nşr. Özalp Gökbilgin), Ankara 1973, s. 120, 134-136, 142-143, 145-146; Feridun Bey, *Münşeât*, İstanbul 1265, II, 541, 558-559; Abdülgaffar Kırımı, *Umdetü't-tevârîh* (TTEM ilâvesi), İstanbul 1343, s. 110-111; Mehmed Rızâ, *es-Seb'u's-seyyâr fî ahhârî'l-mülûkî't-Tâtâr* (nşr. Kâzım Bîk), Kazan 1248, s. 93-101; V. Zernov — Molla Hüseyin Feyizhanoğlu, *Kırım Yurtuna ve ol Taraflarğa Dâir Bolgan Yarıklar ve Hatlar*, St. Petersburg 1281/1864, s. 558 vd.; Halim Giray, *Gülbûn-i Hânân*, İstanbul 1287, s. 18-21; Ahmed Refik, "Bahri-i Hazar-Karadeniz Kanalı ve Ejderhan Seferi", *TOEM*, VIII/43 (1333), s. 1-14; Halil İnalıcık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)", *TTK Belleten*, XII/46 (1948), s. 361-368, 376-391; a.mlf., "Dawlat Giray", *EI²* (İng.), II, 178-179.

HALİL İNALCIK

DEVLETÂBÂD

(دولت آباد)

Hindistan'ın Maharaştra eyaletinde
kaya üzerine inşa edilmiş
kalesiyle meşhur tarihî bir şehir.

Bugün Evrengâbâd'a bağlı bir köy olan Devletâbâd'ın asıl adı Devagiri (Tanrı dağ) olup daha sonra Deogiri diye şöhret bulmuş ve Yadava hânedanının başşehri olmuştur. Delhi Sultanı Celâleddin Fîrûz Şah Halacî'nin yeğeni veliaht Alâeddin Halacî, Deogiri Kalesi'ni bir süre kuşattıktan sonra ele geçirdi (695/1296). Raca Ramçandra ona büyük bir servet vermek ve Delhi Sultanlığı'nın hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı. Ramçandra'nın Eliçpûr gelirlerini düzenli bir şekilde göndermemesi üzerine Melik Nâib ona karşı bir sefer düzenledi ve Ramçandra teslim alınarak Delhi'ye gönderildi (706/1307). Alâeddin Halacî âlicenaplık gösterip Rây-i Râyân unvanıyla onu Deogiri valisi tayin etti. Ancak oğlu Şankara sultana karşı gelince Melik Kâfûr 713'te (1313) onun üzerine yürüdü ve Şankara öldürüldü. Damadı bağımsızlığını ilân edince Kutbüddin Mübârek Şah Halacî ayaklanmayı bastırmak için harekete geçti ve Deogiri Delhi Sultanlığı'na bağlanarak Kutbâbâd adını aldı. *Şubhu'l-a'sâ* müellifine göre Tuğluklu Hükümdarı Muhammed b. Tuğluk Deogiri'yi imparatorluğunun ikinci idarî merkezi yaparak şehre Devletâbâd adını verdi. Muhammed b. Tuğluk güneyde hâkimiyet kurabilmek düşüncesiyle stratejik önemi olan şehri harekâtı için bir üs olarak kullandı ve Delhi'deki müslümanları buraya göçe zorladı. İbn Battûta Devletâbâd'ı nüfus ve ihtişamı bakımından Del-

hi ile kıyaslamaktadır. Muhammed b. Tuğluk Devletâbâd'a Emîr Hüsrev-i Dihlevî ile birlikte gelmiş ve Emîr Hüsrev şehrin güzelliklerini dile getiren *Şahîfetü'l-evşâf* adlı bir mesnevi yazmıştır.

Devletâbâd, Muhammed b. Tuğluk kuzeye yönedikten sonra da stratejik önemini korudu. İmparatorluğunun sınır boylarında birçok problemle karşı karşıya kalan sultan nüfuzunu Devletâbâd üzerinde yoğunlaştırmadı ve otorite tesis edemedi. Emîrân-ı Sade diye bilinen Dekken soyluları 1346'da ayaklandılar ve İsmâil Muh'u kendilerine lider seçtiler. 1347 yılında Alâeddin Hasan Gangû Devletâbâd'daki isyanından sonra Behmenî hânedanını kurdu ve başşehrini güneye Gülberge'ye nakletti. Konumlarını muhafaza etmeye özen gösteren Behmenîler burasını bir garnizon haline getirerek savunmasını güçlendirdiler. Devletâbâd 905'te (1500) Nizamşâhîler'in eline geçti ve başşehirleri oldu. Bâbürlü Hükümdarı Şah Cihan, buranın elde tutulmasını güneyin kontrolü için stratejik açıdan gerekli gördüğü için Devletâbâd'ı fethetmeyi planladı ve 1633'te şehri ele geçirdi. Devletâbâd 1757'de Dekken nâibi Nizâmülmülk Âsaf Câh'a bağlandıysa da üç yıl sonra Maratalar tarafından zaptedildi.

Devletâbâd'daki en eski İslâm âbidesi, Kutbüddin Mübârek Halacî tarafından 718'de (1318) inşa edilen cami olup müstahkem duvarları Muhammed b. Tuğluk dönemine aittir. Ayrıca Alâeddin Behmenî tarafından yaptırılan Când Minâr ile Nizamşâhîler döneminde inşa edilen Çinî Mahal de kayda değer yapılarıdır. *Şubhu'l-a'sâ* müellifine göre Muhammed b. Tuğluk şehri meslek erbabı, askerler, devlet ricâli, kadılar, din adamları vb. için çeşitli semtlere böldü. Her semtin camileri, pazarları, hamamları, değirmenleri bulunmaktaydı. İbn Battû-

ta özellikle Devletâbâd'ın "tarab-âbâd"larına (eğlence merkezleri) işaret etmektedir. Kale Behmenîler tarafından tâdil edildi. Bugün sarayların hepsi harabe halindedir. Şah Cihan da 1636'da burada bir sayfiye inşa etmiştir. IX. (XV.) yüzyılın meşhur bilginlerinden Şehâbeddin Ahmed ed-Devletâbâdî burada doğmuştur.

Devletâbâd'ın nüfusu 1901 yılında 1357 civarında iken 1951'de 827'ye düşmüş, 1961 yılında ise 1406 olduğu tesbit edilmiştir. 1981 yılında nüfusu 2697 olan Devletâbâd, Huldâbâd yolunun 15. kilometresinde bulunur.

Devletâbâd kâğıt endüstrisi ve tekstil ürünleriyle meşhurdur. Şehirde imal edilen kâğıda âbâdî adı verilir; burada dokunan kaliteli bir kumaş çeşidi ise *deogiri* adıyla bilinir. Devletâbâd, Ellora mağaralarını gezmeye giden turistlerin yol üzerinde ziyaret ettikleri ilgi çekici bir yerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, Bibliotheca Indica, nr. 1860, s. 474 vd.; Emîr Hüsrev, *Mesnevî-yi Şahîfetü'l-evşâf* (*Divânü Nihâyeti'l-kemâl* içinde), Delhi 1332, s. 50-54; İsmâîl, *Fütûhu's-selâtin* (nşr. A. S. Usha), Madras 1948; İbn Battûta, *er-Rihle*, Kahire 1928, II, 105-106; Abdülhamîd Lâhûrî, *Bâdşâhnâme*, Bibliotheca Indica, s. 496-536; S. Piggot, *Some Ancient Cities of India*, Bombay 1945, s. 78 vd.; Sidney Toy, *The Strongholds of India*, London 1957, s. 37 vd.; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 410; Virginia Fass, *The Forts of India*, London 1986, s. 189-193; T. W. Haig, "Devletâbâd", *IA*, III, 559; H. K. Sherwani — J. Burton-Page, "Dawlatâbâd", *EI²* (İng.), II, 179-180.

K. A. NİZAMI

DEVLETÂBÂDİ

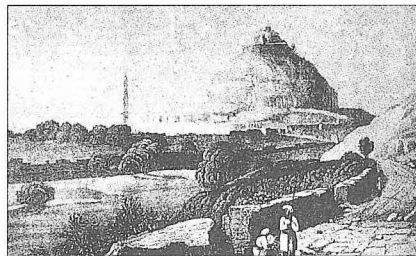
(الدولة آبادی)

Şihâbüddîn Ahmed b. Şemsiddîn
b. Ömer ez-Zâvulî ed-Devletâbâdî
(ö. 849/1445)

Hindistan'da yetişen
tefsir, fıkıh ve nahiv âlimi.

Dekken'in Devletâbâd şehrinde doğdu. Tahsilini Delhi'de Seyh Nasîrüddin Çerâğ ed-Dihlevî'nin önde gelen talebelerinden Kadı Abdülmuktedir ve Mevlânâ Hâceğî'nin yanında tamamladı. Timur'un Hindistan'ı işgali sırasında Delhi'yi terk ederek Cavnûr'a yerleşti. Bu bölgenin hükümdarı olan Sultan İbrâhim Şarkî onu büyük bir memnuniyetle ülkesine kabul etti ve kâdıkudât olarak görevlendirdi. Bundan sonra kendisine "melikü'l-ulemâ" unvanı verilen Devletâbâdî'nin hükümdar nezdindeki itibarı daha da art-

Devletâbâd'ın XIX. yüzyıldaki durumunu gösteren bir gravür

tu. Nitekim sarayı ziyaret ettiği zamanlarda özel bir gümüş sandalyeye oturularak ağırlandı. Devletâbâdî Cavnûr'da vefat etti.

Eserleri. Devletâbâdî çeşitli konulardaki eserleri yanında Farsça şiirler de yazmıştır. Bilinen eserleri şunlardır: 1. *Baḥr-i Mevṣâc*. Sultan İbrâhîm Şarkî'ye ithaf edilen bu eser Farsça bir Kur'an tefsiridir. İlk altı sûreye ait bölümü 1297 (1880) yılında Leknev'de basılmıştır (yazmaları için bk. Storey I/1, s. 10; I/2, s. 1193). 2. *el-‘Akâ'idü'l-İslâmiyye*. Eserin yazma bir nüshası Râmpûr Devlet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 310). 3. *Şerḥu Uşûl'l-Pezdevî*. Ebû'l-Yûser el-Pezdevî'nin *Uşûlû'd-dîn*'i üzerine yazılan bu şerhe ait yazma bir nüshanın Ebû'l-Kelâm Âzâd'ın şahsî kütüphanesinde olduğu belirtilmektedir (Zubaid Ahmad, s. 168). 4. *Fetâvâ-yı İbrâhîm Şâhî*. Devletâbâdî'nin çeşitli fetvalarını ihtiva eden bu eser Sultan İbrâhîm Şarkî'ye ithaf edilmiştir (*UDMİ*, IX, 471). 5. *Târîḥ-i Medîne* (Storey I/1, s. 427). 6. *Menâkıbû's-sâdât*. Peygamber neslinin faziletlerine dairdir (yazmaları için bk. Storey I/1, s. 211; I/2, s. 1261). 7. *el-İrşâd fi'n-naḥv* (yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 309-310). 8. *Şerḥu'l-Hindî*. İbn Hâcib'in *el-Kâfiye*'si üzerine yazılan bir şerhtir (a.g.e., II, 310). 9. *Bedâ'i' u'l-mizân*. Arap dili ve belâgatıyla ilgilidir (*İzâhu'l-meknûn*, I, 170, 172). 10. *Muṣaddaḳu'l-faḫl*. Kâ'b b. Zühayr'in *Kaşidetü'l-bürde*'si üzerine yazılmış bir şerhtir (Abdülhay el-Hasenî, III, 22).

BİBLİYOGRAFYA:

Muhammed Gavsî Şüttârî, *Gülzâr-ı Ebrâr*, Asiatic Society of Bengal, Ivanow 97, vr. 47; Firîste, *Târîḥ*, Bombay 1281, II, 306; Abdülhak ed-Dihlevî, *Aḥbârü'l-aḥyâr*, Delhi 1309, s. 175-176; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1371; Muhammed Sâdık, *Ṭabaḳât-ı Şahcihânî*, British Museum, Or. 1673, vr. 60; Gülâm Ali Âzâd, *Sûbḥatü'l-mercân* (nşr. M. Fazlurrahmân), Aligarh 1979, I, 95-96; a.mlf., *Me'âşirü'l-kirâm*, Agra 1910, s. 188-189; Siddik Hasan Han, *Ebcedü'l-‘ulûm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmiyye), III, 219; Fakir Muhammed, *Ḥadâ'ıku'l-Hanefiyye*, Lucknow 1906, s. 319; Rahman Ali, *Tezkire-i ‘Ulemâ-i Hind*, Lucknow 1914, s. 88-89; Nûreddin, *Tecellî-i Nûr*, Cavnpur 1900, II, 33; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 9-10, 211, 427; I/2, s. 1193, 1261; Abdülhay el-Hasenî, *Nûzhetü'l-ḥavâṭır*, III, 20-22; Brockelmann, *GAL*, II, 285; *Suppl.*, II, 309-310; *İzâhu'l-meknûn*, I, 166, 170, 172; Kehhâle, *Mu‘cemü'l-mu‘ellifin*, I, 245; II, 30; IV, 309; Zubaid Ahmad, *The Contribution of India to Arabic Literature*, Lahor 1967, s. 167-168; K. A. Nizami, "ed-Devletâbâdî", *UDMİ*, IX, 470-471.

K. A. NIZAMI

DEVLETLER HUKUKU

(bk. SİYER).

DEVLETLÜ

Osmanlılar'da devlet adamları ve ulemânın ileri gelenleri için kullanılan resmî bir hitap şekli (bk. ELKÂB).

DEVLETOĞLU YÜSUF

(ö. 828/1424'ten sonra)

Daha çok *Vikâyenâme* adlı eseriyle tanınan divan şairi.

Hayatı hakkında bilgi yoktur. Balikesirli olduğu bilinmektedir. Asıl şöhretini, Arapça manzum bir fıkıh kitabını Türkçe'ye tercüme etmekle sağlamıştır.

Anadolu sahasında Türkçe ilk manzum fıkıh kitabı olan ve *Vikâye*, *Vikâye Tercümesi*, *Hidâye* ve *Vikâye Tercümesi*, *Manzum Fıkıh*, *Kitâb-ı Manzûme*, *Kitâbü'l-Beyân*, *Tuhfe-i Murâdî*, *Murâd-nâme* olarak da anılan eser daha çok *Vikâyenâme* adıyla meşhur olmuştur. Devletoğlu bu eseri 827'de (1423) tercüme etmeye başlamış ve 828'de (1424) tamamlayarak Sultan II. Murad'a sunmuştur (bk. TSMK, Yeni Yazmalar, nr. 254, vr. 3^a; madde içinde verilen diğer varak numaraları da bu nüshaya aittir). Kâtib Çelebi'nin tercüme tarihi olarak 867 (1462) yılını zikretmesi (*Keşfü'z-zunûn*, II, 2024) bir yanlışlık eseri olmalıdır. Zira, "Balikesirli olmuş anın mevlidi / Hem sekiz yüz dahi yigirmi yedi // Hicrete târîḥ ana ermiş iken / Hem yigirmi sekize girmiş

iken // Bunu nazm etti o yıllarda hemân / Kim hakikat maksûd oldur bigûmân" beyitleri eserin tercüme tarihini açık bir şekilde vermektedir (bk. Çelebi-oğlu, *Mehmet Kaplan İçin*, s. 44). 6960 beyit olan eser mesnevi tarzında ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla nazmedilmiştir. Önce besmelenin faziletinden bahseden kısa bir girişle tevhid ve na't kısımları, ardından "Sebebi Nazm-ı Kitâb" bölümü gelmektedir. Bu bölümde şer'î hükümlerden ve kadılıkla ilgili meselelerden söz edilip eserin mahiyeti hakkında bilgi verilmekte, ayrıca *Vikâyenâme*'nin Hanefî mezhebine göre kaleme alındığı belirtilmektedir. Daha sonra da klasik fıkıh kitaplarında bulunan bölümlere geçilmektedir.

Halka dinî bilgi vermek, özellikle kadılara yardımcı olmak maksadıyla eserini Türkçe ve hatırdı kalabilmesi için de manzum olarak kaleme aldığını belirten Devletoğlu, eserin aslının da manzum olduğunu, bundan dolayı Türkçe'ye nazmen çevrilisinin bir kusur teşkil etmeyeceğini belirtmektedir (vr. 2^b-3^a). Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Devletoğlu'nun *Vikâyenâme*'si, Tâciüşşerîa Mahmûd b. Ahmed b. Ubeydullah el-Mahbûbî'nin (VIII / XIV. yüzyıl) *Vikâyetü'r-rivâye fi mesa'ili'l-hidâye* adlı eserinden doğrudan yapılmış bir tercüme olmayıp muhtemelen bu eserden faydalanarak meydana getirilmiş Arapça manzum bir eserin çevirisidir. Tercümede esas aldığı kaynağın dışında başka eserlerden de bazı nakillerde bulunması (vr. 92^a, 104^a, 180^b), Devletoğlu'nun tek bir kitaba bağlı kalmadığını ve eserinin sadece bir tercüme olmayıp aynı zamanda yarı telif bir eser özelliği taşıdığını göstermektedir.

Devletoğlu
Yûsuf'un
Vikâye
Tercümesi'nin
ilk ve son
sayfaları
(TSMK,
Yeni Yazmalar,
nr. 254)

